

ГРИГОРІЮК

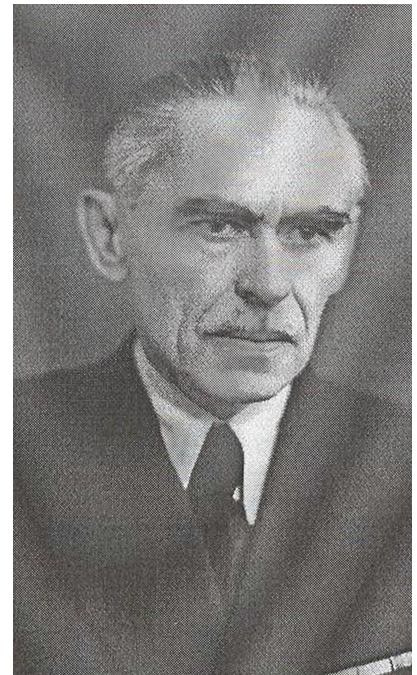
Іван Панасович,

член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки
України, Лауреат Державної премії
України в галузі науки і техніки

КОРИФЕЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН

1 лютого 2012 р. виповнилося 115 років від дня народження визначного українського вченого-фізіолога рослин і педагога, доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР, заслуженого діяча науки УРСР Федора Пилиповича Мацкова.

Ф.П. Мацков народився 21 лютого 1897 р. у м. Острозьку Воронежської губернії. У 1915 р. вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Московського університету, де встиг закінчити два курси. Негоди воєнних років і громадянської війни дозволили йому завершити вищу освіту лише в 1922 р., коли він закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, отримав на агрономічному факультеті фах агронома-хіміка. Його перша посада – лаборант Харківської обласної

Федор Пилипович Мацков

сільськогосподарської дослідної станції. Перші кроки в науці Ф. П. Мацков зробив під керівництвом першого завідувача кафедри агрохімії, відомого вченого-агрохіміка, доктора сільськогосподарських наук, професора М.А. Єгорова, а завершив аспірантську підготовку в лабораторії видатного вченого-ботаніка і фізіолога рослин, академіка АН УРСР В.М. Любименка. Першу наукову роботу «Опыты по химической переработке изюмских фосфоритов и вегетационный анализ полученных фосфатов» було опубліковано в 1925 р. У цей період ним був розроблений оригінальний для того часу

швидкий метод визначення жаростійкості рослин за появою бурих плям після дії на них розчином сірчаної кислоти.

З 1928 р., працюючи в Українському інституті прикладної ботаніки у Харкові заступником завідувача відділення, Ф.П. Мацков проводив дослідження з фізіології цукрового буряка. Зокрема, ним були опубліковані роботи «Физиологические исследования над свекловицей», «Материалы к вопросу о физиологических пределах накопления сахара в сахарной свекле», «Влияние периодического освещения на работу ассимиляционного и энзиматического аппарата сахарной свеклы» та інші. В 1934 р. він викладав курс фізіології рослин з основами мікробіології як професор другої групи. В тридцятих роках минулого століття Ф.П. Мацков виконав цикл наукових праць з фізіології хлібних злаків. За сукупністю праць йому присуджено науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук без захисту дисертації. Паралельно з працями агрофізіологічного напрямку з 1928 р. учений проводив різнопланові дослідження фотоперіодизму. На підставі експериментальних і літературних матеріалів, які зібрано впродовж 10 років, він підготував та успішно захистив у 1939 році дисертацію «Досвід застосування історичного методу аналізу явищ фотоперіодизму у рослин» й отримав наукову ступінь доктора біологічних наук. У даній роботі ґрунтовно було показано важливу роль в процесі формування фотоперіодичної адаптації рослин кількості та якості світла.

У перші дні війни 1941 р. у Харківському сільськогосподарському інституті під командуванням професора Ф.П. Мацкова створили професорський загін, правофланговим у якому були видатний вчений-грунтознавець, академік АН УРСР та ВАСГНІЛ О.Н. Соколовський і член-кореспондент АН БССР професор П.С. Пищимука, та загін доцентів й аспірантів під командуванням професора Л.М. Клецького і доцента Г.Д. Дахнюка. В кінці листопада 1941 р. науково-педагогічний персонал інституту евакуювали до м. Катта-Курган Самаркандської області Узбецької РСР, в складі якого був і заступник директора з навчальної та наукової роботи професор Ф.П. Мацков. У серпні 1944 р. проведено реевакуацію інституту, а восени цього ж року роботи з відновлення навчально-виробничої бази і організації навчального процесу. За наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР 2 жовтня 1944 р. розпочався навчальний процес в інституті. Заступником директора з навчальної та наукової роботи було затверджено професора Ф.П. Мацкова. За його активної участі і багатьох інших відомих учених у Харківському сільськогосподарському інституті було створено перший на теренах колишнього СРСР факультет захисту рослин, який широко відомий своїми науковими досягненнями та школами.

В 1945–1949 рр. Федор Пилипович одночасно очолював також відділ Українського науково-дослідного інституту лісового господарства імені Г.М. Висоцького. В наступні роки його наукові інтереси були сконцентровані на вивченні фізіологічних основ позакореневого живлення рослин, що оприлюднено в більш ніж 30 наукових пацях, в тому числі в монографії «Внекорневое питание растений» (1957). У ній з позицій системного підходу викладено експериментальні дані щодо функціонування можливих механізмів поглинення і транспорту поживних речовин, які наносять на поверхню листків рослин у вигляді водних розчинів, впливу позакореневого живлення на перебіг фізіологічних процесів, стійкість проти хвороб і шкідників, величину та якість врожаю. У підсумку розроблено науково-практичні рекомендації з позакореневого живлення польових та плодово-ягідних культур.

2 липня 1948 р. професора Ф.П. Мацкова обрано членом-кореспондентом АН УРСР по Відділу сільськогосподарських наук. В 50–60 роках минулого століття він виконав серію важливих фундаментальних досліджень з фізіології і біохімії гетерозису кукурудзи. Впродовж 1949-1961 рр. учений обіймав посаду завідувача лабораторії Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції та генетики (Харків).

З 1934 по 1975 р. професор Ф.П. Мацков завідував кафедрою фізіології рослин і мікробіології Харківського сільськогосподарського інституту імені В.В. Докучаєва, де під його науковим керівництвом здійснено фундаментальні дослідження метаболізму елементів мінерального живлення із застосуванням радіоактивних ізотопів, а з 1960 р. – стабільних. У 1963 р. Федор Пилипович опублікував навчальний посібник «Физиология растений» українською і російською мовами для студентів агрономічних спеціальностей сільськогосподарських вузів, а також уперше організував лабораторію позакореневого живлення рослин, що активізувало даний напрям у сільськогосподарській науці.

В серії багаторічних досліджень Ф.П. Мацков показав стимулювальний вплив позакореневого живлення спільно з деякими агротехнічними заходами на фотосинтетичний апарат, активність ферментів, процеси дихання, росту та розвитку рослин залежно від тривалості вегетаційного періоду. У Всеукраїнському інституті ботаніки (нині Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України) під керівництвом академіка АН УРСР В.М. Любименка отримано важливі наукові результати з проблем фізіології водного режиму та посухостійкості культурних рослин. Водночас проведено порівняльну оцінку ступеня посухостійкості сортів ярої пшениці української селекції за фізіологічними ознаками, що рекомендовано застосовувати у селекційному процесі.

Член-кореспондент АН УРСР Ф.П. Мацков збагатив науку працями першорядного значення, який є автором і співавтором понад 100 праць, з яких 80 експериментальних. Він створив визнану наукову школу фізіологів рослин, серед його учнів 4 доктори і 31 кандидат наук, дисертаційні роботи яких фокусувались на вивченні фотоперіодичної реакції, розробленні й удосконаленні способів оптимізації позакореневого живлення рослин.

Постать Ф.П. Мацкова не залишилась у забутті, якому були притаманні самовідданість в улюбленій праці, простота у спілкуванні, людяність, щирість, широка ерудиція і висока працездатність, який був взірцем високої інтелігентності й гуманності, вимогливим до себе та своїх учнів. Водночас він проводив активну науково-організаційну роботу як член редколегії і редакційної ради науково-теоретичного журналу «Физиология растений», член Українського хімічного і ботанічного товариств та депутат районної ради м. Харкова.

За видатні заслуги в підготовці кадрів і дослідницьку роботу Ф.П. Мацкова відзначено високими нагородами колишнього СРСР, серед яких два ордени Леніна, орден Трудового червоного Прапора, орден «Знак Пошани», медалі. В 1967 р. йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки УРСР».

Ф.П. Мацков визначний український вчений-фітофізіолог ХХ століття, який заслужив велику повагу і шану за життя, добру й довгу пам'ять учнів та послідовників. Його творча спадщина складає золотий фонд вітчизняної науки, яка використовується і нею послуговуються нові покоління науковців та педагогів.

Помер Ф.П. Мацков 3 лютого 1977 року у віці 80 років.